

Дзевелюк Марина Володимирівна
*Національний університет «Одеська юридична академія»
доцент кафедри загальної теорії права та держави,
кандидат юридичних наук*

ГЛИБИННА ПРИРОДА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Осмислення функціональних особливостей сучасної держави є, безумовно, однією з найважливіших задач державознавства. У кінцевому підсумку, саме функції є тим, у чому виражається динамічний бік державності.

В останні десятиліття вплив глобалізації та пов'язаних із нею локальних і регіональних процесів, серед яких, безумовно, пріоритетну роль відіграє європейська інтеграція, на економічне, політичне, правове і соціальне життя держав і народів є настільки глибоким, що мова йде про формування нової реальності, в якій держава позиціонує себе як сучасна з оновленим розумінням її ефективного функціонування. У сучасному державознавстві теорія функцій держави занадто фрагментована, що зумовлено, зокрема, націленістю досліджень на розкриття змісту окремих функцій без приділення належної уваги загальній картині функціонування держави.

Саме тому першочерговим є з'ясування ключового запитання чим взагалі є функціонування держави. Відповідаючи на це питання, слід підкреслити кілька важливих моментів. Функціонування держави розглядається нами не лише як теоретичний конструкт, але й як аспект державної реальності, значуща сторона буття держави. Однак при цьому навряд можна пристати на усе ще використовувані вузькі марксистські трактування класового характеру держави, відповідно до яких держава – це сукупність практичної і теоретичної діяльності, за допомогою якої панівний клас виправдовує і утримує своє панування, домагаючись при цьому активної згоди тих, ким керують [7, с. 227]. Звісно, хоча за такого підходу й акцентується увага на тому, що фундаментом буття держави є її діяльнісний аспект, «експлуататорські» інтерпретації такої діяльності навряд чи витримають перевірку практикою. Більшість сучасних правових

демократичних держав не мають класового характеру, і в цьому сенсі важливою є думка Л. С. Мамута, що базова цінність держави виражається в тому, що вона інтегрує й охоплює весь народ, незалежно від класової належності окремих його членів [2, с. 23]. В. Є. Чиркін щодо цього додає, що демократична парадигма державності загалом є індиферентною до класового чинника [8, с. 21].

Уважаємо, що більш раціональним варіантом представлення функціонування держави є сучасні соціологічні парадигми, які пов'язують буття держави з її образом (хоча в юриспруденції поняття образу держави також використовується [3; 205]). Образи держав пов'язуються з певними нормативними уявленнями про те, якою має бути держава, однак ця нормативність є специфічною: вона прагне злитися із сущим, замінити й витіснити його. Отже, образ держави формується між реальним і бажаним, причому бажане прагне витіснити реальне. Як зазначає А. О. Поцелуйко, образ держави виконує, з одного боку, роль конструктивної матриці сприйняття населенням своєї власної ідентичності, самоідентифікації себе в певному образі і поширенні цих образів у масовій свідомості та комунікаціях, а, з іншого – є своєрідним фільтром, який накладається на сприйняття інформації про державу [6, с. 36]. При цьому «у соціальному конструктивізмі образ держави розглядається як похідний переважно від соціальних уявлень, що інтерпретуються як такі розумові конструкції, котрі можуть мати реальне продовження» [6, с. 39].

Тут ідеться якраз про те, що образ держави постає на основі стійких уявлень про певну структуру соціальної реальності, у зв'язку з чим формуються ідеї правової держави, соціальної держави, демократичної держави, європейської держави тощо. Ці конструкти не мають суттєвого евристичного навантаження, оскільки вони не є поняттями і є у відомому сенсі самопояснювальними і самореференційними.

Саме у цьому контексті, контексті образів держави, є сенс говорити про її цінність. Однак інший варіант представлення проблеми – розкриття цінності держави через її функціонування в рамках інструментального підходу. Хоча інструментальний підхід не є надто популярним у вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції,

оскільки він, по суті, є варіацією позитивістського бачення права та держави, які усе ще сприймаються радше негативно. Однак потребовий підхід П. М. Рабіновича є доволі оригінальним варіантом інтерпретації інструментального підходу, і саме на його основі варто розглянути ідею функціонування держави. Держава, безумовно, є функціональним механізмом, на який покладається певна кількість обов'язків. Саме функціональність держави, зазвичай, пов'язується з її цінністю [1, 37–38]. Держава цінна тією мірою, якою вона ефективно реалізує поставлені перед нею задачі. Ю. М. Оборотов підкреслює, що стійкість держави залежить від «досягнення цілісності політичної системи; закономірності статичної, функціональної та динамічної стабільності держави; сукупності політичних технологій, що впливають на стійкість держави» [4, с. 227].

Привертає увагу, що Ю. М. Оборотов безпосередньо пов'язує стійкість держави з її здатністю протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам. Як видається, саме у цьому проявляється глибинна природа функціональності держави, яка, відтак, не може бути зведена лише до суми функцій держави. Здатність протистояння викликам, а так само і передбачуваність дій держави в умовах таких викликів становить ядро, серцевину її функціональної характеристики. Зауважимо, що під «викликами» не варто розуміти лише кризові або надзвичайні ситуації. Викликами є будь-які зовнішні і внутрішні обставини, що визначають мотиви дій держави і механізми їх досягнення. Очевидно, що функціонування держави не є ізольованим концептом. Це пов'язано з тим, що, як уже зазначалося, функціональна характеристика держави нерозривно пов'язана з її інституційною характеристикою. Навіть у конституційно-правовій літературі підкреслюється, що функціональна характеристика, здебільшого, стосується того чи іншого органу влади і дає змогу визначити призначення цього органу, виділити основні напрями його діяльності, показати ефективність цієї діяльності. Тобто метод функціонального аналізу дає можливість виявити функціональні зв'язки цілої системи органів і тим самим окреслити їх загальну ціль. У цьому сенсі зв'язок функціонування держави з її механізмом є очевидним [1, 38].

Виходячи з цього, логічно припустити, що стійкість держави по-різному проявляє себе в рамках її інституційної та функціональної характеристик. Це, своєю чергою, означає, що функціонування держави, хоча й пов'язане з її механізмом, усе ж може осмислюватися окремо. Варта уваги думка Ю. М. Оборотова, що навіть з урахуванням того, що інституційна структура держави є ключовою умовою її стійкості, не варто відкидати й комунікативний аспект стійкості. Комунікація виступає як механізм самоконструювання держави, відтворення різних її параметрів, а особливості комунікативної складової діяльності держави суттєво впливають на здійснення влади, адміністрування ризиків й затримок в управлінні [5, с. 11].

Ураховуючи це, комунікативний аспект стійкості держави якраз є сенс пов'язувати з її функціонуванням, оскільки діяльність загалом є формою комунікативної взаємодії. Однією з особливостей комунікації є те, що вона не має матеріального об'єктивованого субстрату, а це, своєю чергою, означає її здатність до виокремлення у самостійну сутність, що існує незалежно від предмета комунікації. Такий підхід, на нашу думку, доцільно застосувати і до функціонування держави. Це аж ніяк не заперечує зв'язок функцій з інститутами, просто дещо зміщує акценти в аналізі: концепт функціонування держави сприймається як самостійна і самодостатня одиниця знання, що може і повинна осмислюватися самостійно і незалежно від інституційних параметрів держави [1, 39].

Отже, функціонування держави є концептом державознавства, який використовується для осмислення усієї сукупності засобів, цілей, інструментів, що застосовуються державою для протистояння зовнішнім і внутрішнім викликам. При цьому природа функціонування держави є комунікативною, що означає можливість його осмислення окремо від інституційної характеристики держави. Держава не є чимось функціонально відокремленим від суспільства (хоча вона відокремлена від нього інституційно), а тому здійснюванні нею функції є формою реалізації на суспільний запит, що відрізняється загальною значущістю.

Література

1. Дзевелюк М.В. Традиції та новації в розвитку функція сучасної держави: дис.канд. юрид наук: 12.00.01 / Дзевелюк Марина Володимирівна. – Одеса, 2017. – 209 с.
2. Мамут Л.С. Государство в ценностном измерении. М.: Норма, 1998. 45 с.
3. Оборотов Ю.Н. Образы государств в глобализирующемся мире. *Закон и жизнь*. 2004. № 8. С. 4–8.
4. Оборотов Ю.Н. Содержание аксиосферы государства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 223–231.
5. Оборотов Ю.Н. Современное государство: от образа к реалиям. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 6–13.
6. Поцелуйко А.О. Образ держави в соціальному конструктивізмі та структурному функціоналізмі. *Грані*. 2015. № 7. С. 34–40.
7. Сіренко О. Декілька зауважень до питання про існування держави. *Право України*. 2014. № 1. С. 224–231.
8. Чиркин В.Е. Научные исследования Л.С. Мамута и некоторые новые проблемы государствоведения. *Труды Института государства и права РАН*. 2016. № 2. С. 18–30.

Ключові слова: глобалізація, сучасна держава, функціональність держави, образ держави, цінність держави, комунікативний аспект сучасної держави.

Ключевые слова: глобализация, современное государство, функциональность государства, образ государства, ценность государства, коммуникативный аспект современного государства.

Key words: globalization, modern state, state functionality, state image, state value, communicative aspect of modern state.

Бондаренко Аліна Ігорівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»
асистент кафедри загальної теорії права та держави,
кандидат юридичних наук*

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Одна з центральних тез сучасної теорії функцій держави полягає в тому, що, на противагу більш широкому поняттю «функціонування держави» або ж «діяльність держави», функції держави зазвичай мають чітко виражений інституційний аспект. Ця ідея пов'язана з тим,